

Галич О. Б.,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО МЕТОДУ АВТОРА ЯК ІНТЕРПРЕТАТОРА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто особливості перекладацького методу автора як інтерпретатора художньої літератури, висвітлено функцію перекладача при вторинному продукуванні текстів, окреслено основні вектори розвитку теорії перекладу.

Ключові слова: метатекст, скопос-теорія, прагматичний, когнітивний аспекти.

В статье рассмотрены особенности переводческого метода автора как интерпретатора художественной литературы, освещена функция переводчика при вторичном продуцировании текстов, очерчены основные векторы развития теории перевода.

Ключевые слова: метатекст, скопос-теория, прагматический, когнитивный аспекты.

The article focuses on the features of the author's translation method as the interpreter of fiction, highlights the translator's function while secondary text creating, singles out the main ways of the translation theory development.

Key words: methatext, skopos-theory, pragmatic, cognitive aspects.

Інтерпретаційний характер перекладу, як доведено його теоретиками, найяскравіше і наймасштабніше виявляється при вторинному продукуванні текстів саме літературно-естетичної комунікації. При цьому є цілком очевидним, що художня інтерпретація підпорядкована, насамперед, специфіці системи мови перекладу. Втім на вторинний текст, тобто текст перекладу, обов'язково впливають і час як означений момент історичного розвитку суспільства, до якого належить перекладач, і гендерна характеристика перекладача, і ступінь його освіченості, і життєвий та перекладацький досвід, і, врешті, літературно-художні смаки та ідеали.

Переклад визначають як однонаправлений, двофазний процес міжмовної та міжкультурної комунікації, при якому на основі перекладацького аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміщує первинний в іншому мовному й культурному середовищі; процес, який характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту [5], частково модифікований розходженнями між двома мовами, двома культурами й двома комунікативними ситуаціями, що забезпечує актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає у виокремленні сучасних підходів до художнього перекладу та встановленні ролі автора / перекладача як інтерпретатора художньої літератури.

Для художнього перекладу існують свої особливі закони еквівалентності оригіналу. Переклад може лише безкінечно зближуватися з оригіналом, але не більше, оскільки в художнього перекладу є свій творець, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, літературному й соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу. Художній переклад породжений оригіналом, залежить від нього, але, водночас, вирізняється відносною самостійністю, перетворюючись на факт цільової мови. Тому осмислення одного і того ж твору в різних культурах має свою специфіку, свої відмінності, свою історію. Проте існують й інші причини відносної еквівалентності художнього перекладу оригіналу. Вони викликані своєрідністю сприйняття оригіналу перекладачем, різносистемністю мов, відмінностями соціокультурного середовища. Велике значення має також індивідуальність перекладача, обумовлена його художнім сприйняттям, талантом, своєрідністю підбору мовних засобів. Ще одним джерелом зменшення рівня еквівалентності виступає вертикальний контекст: різні алюзії, натяки на інші тексти або ситуації, а також символи, реалії, відсутні в культурі мови перекладу.

Сучасні вимоги до художнього перекладу створюють необхідність передачі не лише мегаобразу оригіналу, а й кожного його мікрообразу. При цьому форма і прагматичний вплив на читача мають бути максимально наближеними до оригіналу. Таким чином, перекладач повинен задовольнити більшу кількість вимог, щоб створити текст, який максимально повно і достовірно представляє оригінал в іншомовній культурі. Це потребує неабиякого перекладацького хисту і вичерпного знання обох мов.

Акцентуація психічних та емоційних станів героїв, що лежить в основі базового художнього ефекту жанру, не є випадковою і спрямована на досягнення певного естетичного впливу на читача. Особливої актуальності в цьому аспекті набуває перекладацька "**скопос-теорія**" (від грецьк. *Skopos* – мета) (концепція К. Райс і Г. Фермеєра). "Скопос-теорія" виходить з того, що переклад – це вид практичної діяльності, а успіх будь-якої діяльності визначається тим, якою мірою вона досягає поставленої мети. Тому критерієм успішної діяльності перекладача виступає досягнення ним мети комунікації, яку задає автор перекладу [3, с. 81-82]. Згідно з цією теорією, діяльність перекладача визначається метою, яка перед ним поставлена.

Важливим аспектом "скопос-теорії" виступає принцип лояльності (*loyalty principle*) – термін запропонований К. Норд. Цей принцип полягає в тому, що, використовуючи концепцію скопоса, яка теоретично припускає будь-яку перекладацьку мету, перекладач повинен враховувати культурно-специфічні норми і умови перекладу, що впливають на очікування учасників інтеракції і безпосередньо стосуються кореляції тексту-оригіналу та власне перекладу.

Проте, не слід нехтувати **прагматичним** аспектом перекладу. Однією з невирішених досі проблем прагмалінгвістики є питання кореляції семантики і прагматики. Дихотомія "семантика – прагматика" передбачає формальність семантичних тлумачень: вони зафіксовані в словниках у вигляді узагальнених дефініцій того

чи іншого значення слова. Прагматичні тлумачення, у свою чергу, є функціональними: вони відображають реальне функціонування лексичної одиниці в тексті. Можна зробити висновок про те, що значення лексичної одиниці в художньому тексті – це комбінація власне семантичного і прагматичного значення, пов'язаного з її контекстуальним уживанням, що також необхідно враховувати при перекладі.

Проблема перекладу полягає в тому, що цілком звичайною є ситуація, за якої екстралінгвальна інформація носіїв мови оригіналу і мови перекладу не збігається. У результаті цього значний обсяг інформації, що є зрозумілим і очевидним для носіїв мови оригіналу, виявляється малозрозумілим або взагалі незрозумілим для носіїв цільової мови (і навпаки). Перекладач не може не враховувати цього чинника у своїй діяльності: навіть найчіткіший переклад не досягає мети, якщо він залишається незрозумілим для реципієнта. Саме тому врахування при перекладі прагматичного чинника є необхідною умовою досягнення повної перекладацької адекватності.

Як відомо, процес перекладу умовно поділяють на два етапи. На першому етапі перекладач виступає у ролі реципієнта і намагається якнайкраще зрозуміти зміст повідомлення. Для цього він повинен володіти тими ж фоновими знаннями, що й носії вихідної мови. Тому, успішне виконання функцій перекладача передбачає усебічне знання історії, культури, літератури, звичаїв, сучасного життя народу, що спілкується вихідною мовою. Проте, перекладач повинен уміти роз'яснити адресату сутність незрозумілих чи незнайомих понять та явищ, а не замінювати їх знайомими і звичними, що може призвести до спотворення змісту оригіналу. З іншого боку, у перекладача, як і у будь-якого реципієнта, виникає особисте ставлення до повідомлення, однак професіонал має залишатися прагматично нейтральним, не вдаючись до модифікацій, що можуть бути спричинені політичними, економічними чи особистими міркуваннями, намаганнями уникнути або загострити конфлікт [4].

На другому етапі слід забезпечити розуміння вихідного повідомлення реципієнтом перекладу, враховуючи те, що він є представником іншої культури, належить до іншого мовного колективу, володіє відмінними знаннями та має індивідуальний життєвий досвід. Йдеться про внесення доповнень та пояснень, вилучення деяких деталей оригіналу у перекладі, заміну імпліцитної інформації в оригіналі експліцитною, генералізацію та конкретизацію.

Прагматичні проблеми перекладу найчастіше пов'язані із жанровими особливостями оригіналу. При цьому індивідуальними є засоби експлікації певного поняття чи явища у мові. Адже кожна мовна культура виявляє свої власні особливості репрезентації та відтворення одного й того ж самого концепту.

Когнітивний підхід у перекладознавстві змінює парадигму поняття аналізу тексту. Саме тому в рамках когнітології стрімко розвивається нова галузь – когнітивна теорія літератури [2, с. 379]. Об'єкт дослідження традиційної теорії літератури та її когнітивного напрямку спільний – художній твір. Проте підходи до його вивчення та мета дослідження відрізняються. Мета когнітивної теорії літератури (або когнітивної поетики) – розкрити ті когнітивні процеси, на основі яких відбувається продукування, сприйняття та інтерпретація тексту. Когнітивний напрям не зосереджується лише на самому текстові та на внутрішніх закономірностях його побудови. Він прагне синтезу пізнавальних, комунікативно-діяльнісних сторін буття, вивчення функціонування мови разом з її носієм. На теренах України дослідження у цьому напрямі проводять професори Л.І. Белехова та О.П. Воробйова.

Когнітивні проблеми перекладу зумовлені, насамперед, існуванням певного соціально-культурного та історичного досвіду представників мовних спільнот. Різноманітність та відмінність такого досвіду породжує формування різних інтелектуальних, емоційних, соціальних образів і стереотипів, соціокультурних та етнокультурних норм і дискурсивних стратегій спілкування. Однак, перекладацькі проблеми культурного характеру легко вирішуються за умови високого рівня так званого “фоновому знання” перекладача і його достатньої прагматичної компетенції. Значно важливішою вимогою є усвідомлення і врахування специфіки мовної картини і мовної ментальності представників різних культур, які зумовлені своєрідним баченням фізичної картини світу. Наслідками цього є різниця у виборі диференціальних ознак об'єктів та понять, які покладені в основу їх найменувань [1].

Наразі видається недостатнім зосереджуватися на вивченні лише композиційно-змістових чи мовностилістичних особливостей художніх текстів. Розробка способів експлікації концептуального змісту літературних творів із застосуванням методологічних настанов і теоретичних засад когнітивної лінгвістики, концептології, когнітивної поетики, лінгвокультурології належить до актуальних і новаторських завдань сучасного мовознавства, оскільки дозволяє глибше розкрити ідіостилі митців слова з урахуванням співвідношення етнокультурного та індивідуально-авторського в тезаурусі творчої особистості, а також відтворити особливості реалізації мовної картини світу в художньому творі.

Література:

1. Боброва Л. В. Контрастивний аналіз відображення стандартних референтних ситуацій в різноструктурних мовах : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л. В. Боброва. – Донецьк, 2000. – 22 с.
2. Воробьёва О. П. Художественная семантика: когнитивный сценарий // С любовью к языку : Сб. научн. трудов / Ольга Петровна Воробьёва. – Москва – Воронеж : ИЯ РАН, Воронеж. гос. ун-т, 2002. – С. 379-384.
3. Комиссаров В.Н. Когнитивные аспекты перевода / В.Н. Комиссаров // Перевод и лингвистика текста. – М. : ВЦП, 1994.
4. Паршин А. А. Теория и практика перевода / А. А. Паршин [Электронный ресурс] . – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/eng/engl28.htm>
5. Швейцер А. Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода // Вопросы языкознания, 1999. – № 4. – С. 40-49.